

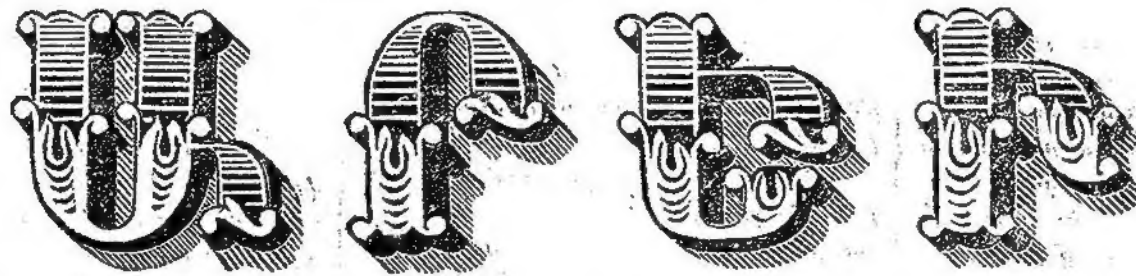
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԵՄ

ՔԱՆՈՒՆԵՐԸ

Տարեկան վեցամսեայ	
6979300 . . . Ղ.Ո. 80	40
ԱՐՏԱՍՏԱՆԱՆ ԶԲ. 20	10

ԵԱՆՈՒՆՈՒՆԵՐԸ ԶԱՄԱՐ ԴԻՄԵՆ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՍՏԱՆԻ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀՆՈՒՈՐԻ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՌԻ ՇԱՐԱԹԸ ԵՐԵԲ ԱՆԳԱՍ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՆ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Տարա Ապու Տարա, Թիւ 16
ԱՂԵՔՍԱՆԳՐԻՍ

ՀԱՍՏԵ

Journal ARY

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՉԻՐԱՏԱՐԱԿԱՌԻ ԶԵՆՈՒՆԵՐԸ ԶԵՆՈՒՆԵՐԸ

ՏՆՈՐԵՆ-ԽՄԲԱԳՐԱԿՈՒՆՆԵՐ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ԼԱԲԻՐԻՆԹՈՍԻ ՄԷՉ ԵՆԵՐ

Երկու շաբաթ անցաւ այն օրէն երբ 5000ի չափ Հայեր, Թուրքի սուրէն ու հուրէն աղաւառ շորհիւ փրանալու քաղաքի նաւագնեալն ապաստանեցան Երկուսարթի. ու այն օրէն ի վեր, ճանաչու օսարմեալ, գտնէ չոր հաց մը ունեցան անոնք ու մէկ երկու օրէն տաք ապուր մըն ալ պիտի ունենան: Հիւանայի բանակատեղի մը, առողջապահական ամէն պայմաններով, մաքուր ջուր, մաքուր ճեմիչներ, տուշեր հաստատուեցան. 100 անկողիննոց հիւանդանոց մը, իր գրեթէ ամէն պէտքերով, կանոնաւորապէս կը գործէ: Ահա թէ ի՞նչ բրին օսարմեալ սոյն 15 օրուան մէջ: Այս մասին օրքան ալ երախտապարտ ըլլանք իրենց՝ քիչ է:

Իսկ մենք, ինչ ըրինք այս ժամանակամիջոցին մէջ: Մանաւանդ մեր վարիչները ի՞նչ ըրին. — ոչինչ: Խօսքու ժողով ուղածիդ չափ. դժոճ, դէտ: Նորէն, շորհիւ մեր ազգայիններու անհատական օգնութիւններուն, կարողացանք մէկ երկու հաւաքուի հոգի հազուեցնել մեր ցնցոտիներով ծածկուած քոյր ու եղբայրներէն: Եւ շորհիւ մեր ծխախոտի վաճառականներուն՝ ամէն օր կանոնաւորապէս ծխախոտ կը բաժնուի ծխողներուն: Որքան խեղճ արդիւնք:

Մինչ այս՝ մեր ժողովները, ընկերութիւնները, ինքզինքնին լաբիրինթոսի մը մէջ նետած են. ո՞վ պիտի գործէ. ամէնքը և ոչ ոք: Միեւնոյն պիտի ըլլար, եթէ պարագաները ողբերգական չլլային, և մեր ազգային ներկայացուցիչներուն առաջին ժամուն Բորթ-Սոյիս ժամանելուն պարագաները յիշէինք հոս: «Գործէ՛, Տօթթօր, Ըսին, ինչ որ անհրաժեշտ պէտք է՝ Ըրէ՛, զքեզ արդէն պայտօնապէս մեր պատուիրակը կարգած ենք հոս»:

Ու ցաւալին հոն է՝ որ միեւնոյն խօսքերը օտարներուն առջեւ ալ կրկնեցին, և մանաւանդ, անգլիացիներու քով՝ որոնք խօսքը խօսք նկատելով և ոչ հով, կ'ուզէին մեզ մէ ու քիչ օրէն հրամայելով պիտի պահանջէին անոնց գործադրութիւնը:

Եթէ թուեմ հոս մէկ առ մէկ այն ամէն անհրաժեշտ պէտքերը, որոնք ո՛ր և է յապաղում չեն վերջններ, պիտի ամէն ոք իբր ոճեր որակէ մեր վարմունքը:

Դիտցէ՛ք, ո՞վ պատասխանատու մարմիններ, որ տակաւին մէկ վերամակ իսկ չի արուեստաւ այս խեղճութուն, ու գիշերները շատ զով են: Վրաններուն առջեւն անցած միջօրեայ արդէն փոքրիկներու հազը կը լսես, որ սիրտդ թունդ կը հանէ: Դիտցէ՛ք, ո՞վ պատասխանատու մարմիններ, թէ փոքրիկ ծնկեր մանկաներն ու նորածինները, — վանալի

արդէն քանի մը նորածիններ ունեցանք, — փաթեթաւոր վերմակ մը չունին, տակերներն չոր փաթեթ մը միայն կայ ու քուրջներու մէջ ծածկուած են ամէնքն ալ: Դիտցէ՛ք որ մայրեր կան որոնք կտրիւ մը կտրիւ չունին իրենց ստիւնքին մէջ: Դաշկահար, անարիւն տղիկներ կան որոնց ոչ թէ անօթութենէ, չմեռնելու չափ ոգեպահիկ մը՝ այլ կազդուրիչ կերակուրներ տալու է... Դիտցէ՛ք... բայց չէ՛, անկարելի է շարունակել՝ վանալի մարդուն սիրտը կը փչկի...:

Ու դուք տակաւին Լաբիրինթոսի մէջ կը դառնաք ու կը դառնաք, մինչ շատ կարճ ճամբայ մը կայ: Հոս պիտի առաջարկեմ զայն, բայց խիստ պարզ ըլլալուն համար չեմ յուսար երբեք որ ի նկատ առնուի:

Մեր ազգային բոլոր կազմակերպութիւններէն մին, միւսիս մէկը, իբր պատասխանատու մարմին իր վրայ առնելու է սոյն կենսական խնդիրը: Ան լիազօր արտօնութիւն պիտի ունենայ իր որոշումները գործադրելու անմիջական կերպով, գէթ անհրաժեշտ խնդիրներու համար: Ոչ մէկ ազգային մարմին ձեռնառնուի ըլլալու է. միւսիս Սրբազան Առաջնորդին բարձրագոյն հսկողութեան տակ գործելու է իր գիտցած կերպով: Իսկ միւս կազմակերպութիւնները պէտք է դրամ հաւքունեն անոր:

Եւ ըստ իս այդ մարմինը ինքնին արդէն գոյութիւն ունի, և Կարմիր Խաչի ընկերութիւնն է ան: Ասկէ աւելի յարմարագոյն ասպարէզ պիտի դառնէր արդեօք իր գործունէութեան համար: Եւ չէ՛ որ ամէն տեղ Կարմիր Խաչն է որ առաջին տեղը կը գրաւէ երբ խնդիրը կուտի առեւն մարդկային թշուառութիւնները աւտօքելու շուրջը կը դառնայ:

Թո՛ղ միանան Գահիրէի և Աղեքսանդրիոյ Կարմիր Խաչերը անմիջական պէս: Թո՛ղ Երեսփ. Ժողովը ըսէ իրենց. «Դործեցէ՛ք դուք, աշխատեցէ՛ք, դրամը մենք կը հասցնենք»: Թո՛ղ անմիջական կերպով մեր հարուստներէն մէկը քանի մը հարիւր ոսկի իբր փոխառութիւն իրենց տրամադրութեան տակ դնէ՛ մինչև որ հանգանակութեամբ հաւաքուած դրամները հասնին ետեւէն:

Ի սէր մեր թշուառ եղբայրներուն, դոնէ ժամանակի մը համար թո՛ղ ամէն ոք մոռնայ իր ետը ու թո՛ղ գործէ աչքի առջև ունենալով միմիայն մեր մերկ ու ողբալի քոյրերն ու եղբայրները:

Յուսանք...
Բոր-Սոյիս ՏՈՐՔ. Ե. ԱՐՇԱՐԱՐԻՆԻ

ԱՆՏԵԱՆ ԵՂԱՅԻՐՆԵՐ (ԳՂԵՍԻ)
Յիւսապիս Տաղմապիս

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՐՈՒՍՏԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Տիար Հրանտ Ազատեանի

Բարեկամներս թունդ ազգասէր մը անցեալները նամակով մը ուղարկութիւնը հրաւիրած էր «մեր դաճած մենք հարուստներուն» վրայ (իր բառերն են առնալով), թելադրելով որ ժամանակուան մը համար Գերմանացիներուն օժիւրը թող տամ և «Օրը Օրիններուն» օրաքննիչը քիչ մըն ալ մեր մեծ ու պղծիկ Կրեմլիններուն դէմ ուղղեմ:

Անշուշտ ազնիւ նամակագիրը հանրային օգուտ մը կ'ակնկալէ սլաքներու հակաշուք ուղղութիւնէն: Կը կարծէ բարեմիտութեամբ թէ իմ երգիծական աւելում պիտի յաջողի թերեւս ընել ինչ որ հայկական ահաբանածաւ աղետը անգամ ցարդ չի կարողացաւ. այսինքն ի դուրս շարժել մեր հարուստները, անոնց ներքինը հարեւադրական գեղեցիկ ժեթթերուն աշուղական կիրքը:

Եթէ ունենայի այս տեսակ համազում մը կամ պարտանք մը, ի՞նչ դիւրութեամբ ու հաճոյքով պարտաւիճիկա կամ պարտաւատեղիս քարերը պիտի չեւտէի մեր այն հայրենակիցներուն հասցէին որոնք ունեւոր են դրամի կողմանէ: Բայց սրտի կողմէն անհաշիւ ըլլալու առաքինան չունեւոր, բարե՛ք:

Ինչի համար քնաւ լուծուած, վճռուած չէ սա խիստ կարեւոր ու փափուկ հարցը թէ մեր հարուստները... Կարգ հրաւիրելու համար ո՞ր միջոցը աւելի յանձնադարձելի է. փողաքննի՞ թէ ձողկնէ՞ Զեմալեթի եւ իմանալ Երբման դատէի «Մշակ» մէջ հրատարակած հակաշուք փիլիսոփայականներուն դրական արդիւնքը: Ես, ի՞նչ մեղքս պահեմ, քով գիտնալով թէ անհասկերութիւն ըսուած բանը ո՞ր աստիճան մեծ է պղծիկ մարդոց մէջ, կը խորիմ թէ մեր հարուստներուն անհասկերութիւնը վերաւորելը շատ ալ նպատակաւոր միջոց մը չէ: Այս մարդիկը երբ հրատարակականներ ըլլան, կրնան այս բանը զգալ իբր իրենց դէմ գործող մեծ անարդարութիւն մը, և այս զգացումը իրենց մոռնալ կրնայ այն անագին անհրաւորութիւնը որ իրենք կը գործեն ազգին դէմ: Ինչո՞ւ

ճիշդաբար պարզեալէնք այս մարդոց խղճի այսպիսի հանգստութիւն մը. որ ծանրութեամբ չափ ոսկի կ'արժէ...:

Ակնարկեալ բարեկամս առաջարկ մըն ալ կ'ընէ իր նամակին մէջ, ապագայ պատիժի պաշտպանութեան մը, ժամանակը անհրաժեշտ համար: Տեսէ՛ք ինչ կը թելադրէ:

«Վաղուան Ազատ-Հայաստանին մէջ, բոլոր անոնք որ ազգին դէմ դաւաճին, Մ. (մասնիկ բաւին սկզբնատաւը) դրով պիտի խաղաղուին հակոյն, իսկ այն հարուստները որոնք իրենց կարողութեամբ չափ չի տուին աղէին, ժ. քրով (ժլատ բառին սկզբնատաւը), որպէս զի մինչև իրենց մահը կրնան ամօթն ու դատակնիքը իրենց աղաւաղաւ վարմունքին»:

Ժամանակին, նոր ազատագրուող Գուլիարիոյ մէջ այսպէս ըրեր են մատանի քահանայի մը. փոխանակ զայն ըստպանելու, դատաւարներ են մատնիլ բառին սկզբնատաւը հակաին խաղաղութեան: Տարիներով մարդը տառապէր է այսպէս, Թախախտան, բարբառական, ամենքէն մերժուած, հալածուած, ամէն տեղէ վտարուած...:

Կը կարծէք, բարեկամ, որ պէտք ըլլայ այս նիւթական նշանին... պատահականաւ համար ազգին ծովացեալ զբաղղութեան անջև սիրտներին ժայռ կարած մեր հարուստները... Հաւատացէ՛ք որ ես չպիտի ուզէի այժմ գտնուել անոնց ծորթին մէջ, որքան որ ալ... Թանկագին ըլլայ անիկայ Այս մարդիկը արդէն մատի վրայ կը համբուին, իրենց դժբախտութենէն, խեղճելը... Դիտեցէ՛ք ամենքն ալ թէ ո՞վ, ո՞վքեր, կամ քանի՞ հոգի իրենց պարտականութիւնը կատարելու լիուրի: Այնթարթի մը մէջ լմբնալիք հաշիւ մը... Մնացածները՝ ազգային մեծ պարտականութեան մեծ դատաւիճակ են... Հանրային զգացումը դանդաղ նշանակաւ, խաղաղութեան է արդէն, յակնաւ յանուանէ...:

Այո՛, ժողովուրդը սկսած է արդէն արեւմտանալ, ի՞նչ կ'ընեմ, ստեղ այդպիսիները: Ու կը կարծէ՛ք որ, նոյն իսկ ի՞նչ խղճի խաղճը լսէ իրենց հոգիներուն մէջ, անոնք չեն լսեր ժողովուրդային դժգոհութեան մրմունջը որ կը բարձրանայ և վաղը անէ՛ք պիտի փոխուի...:

Չէ՛, մենք պիտի չսպասենք որ Հա-

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԻ

«ՀԱՅ. ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՈՒՆ ՀԱՄԱՐ»

Ե. ՅԱՆԿ	Եղիպս. Դուռ
Նախորդ ցանկին գումարը	3946
Լեւոն Մկրտիչեան (ամսական)	500
Նոյն և սկսեալ	50
Թովիլ Կարինեան (Բ. ամսական)	12
Թ. Գալանեան (2 տարաբաշխ)	
Գումար Ե. Դ.	4508

Որոշած ըլլալով երկու օրէն զիջել սոյն գումարը՝ կը խնդրենք չվճարողներէն որ հաւանի վաղը վճարել անպատճառ:

Եստանը ազատ ըլլալ, այս մարդիկը բարոյապէս պատժուել համար. եթէ չաւրանալին թերաւալ ու մեղանշիլ Հայրենիքին դէմ, Այնքան սկսեալի ու վարպետորդի են անոնք՝ որ ձեր թելադրած պատժին պաշտպանելը կարող է զիջել խորհրդաւոր կերպով ժպտեցնել միայն: Ու այս ժպտը ըսել պիտի ուզէր՝

— Նայինք Հայաստանը. պիտի ազատի՞ որ...:

Մ. Ս. ԿԻՐՈՅԵԱՆ

ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ
ՀԱՅՈՑ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Յրամանայ Եւրոպայի տպարանը)

Իսկէնտէրունի և Անտիօքի միջև՝ Մուստիոյ բաղձաթիւ հայ գիւղերուն ընդհանրեցնելը ձեպելը Մուսայի բարձանց վրայ ապաստաններ էին՝ տարաբաշխ, անպատճառութենէ և շարքէ ազատուելու համար: Մուսայի գրեթէ վրայ ցցող ողորդ ու թիւթիկներէն կը յուսային նշանաւ տալ Դանիակից մարտաւաճութեան: Գաւառուն օրէ ի վեր՝ անոնք իրենց դէմքերուն յարգանքին տակ կը պահէին Թուրքերը իրենց քաղաքի պիտուրուն հրամանատարութեամբ՝ ետ մղած էին մոլորեալ միջոցներու յարակիցները, անոնց ծանր կորուստների պատճառով և առնուցէ՛ք դրամած զենքերուն ու ուղղա՛մ, միջեքին շնորհի՛լ՝ դիմադրութիւնը չաւրանալով: Երեւ հազար հինգ հարիւր հոգի, կրն, աղայ և ծեր, լեռան մէջ պատրաստուած էին 600ի չափ ռազմիկներու պաշտպանութեան ներքեւ:

Դիմադրութիւնը բուռն ու փայլուն էր: Հայ հերոսները ամէն օր նոր քաղաքապետութիւններով իրիկուն կ'ընէին, բայց թշնամին քանի կ'աւելնար իր անյաղաղութիւնը՝ այնքան աւելի սպառնալիք էր դառնար: Ամէն անգամ ունեւոր իր բաղձաթիւ ուժերը կուգային իրան մէջ ընթացաւ կտորիկ Հայերը Մարտաւաճութեան անցնելու քաղաքին: Եւ խորհելով իրենց պահուն կամովին ընալիք ընել ինքզինքնին իրենց ընտանիքներով միասին քան թէ մարդակեր Թուրքերուն յանձնուի...:

Նախախնամական Յամանալը Դիմադրութեան քառասուններորդ օրը՝ Նախախնամութիւնը յայտնուեցաւ: Փրանսական յանձնաւոր մը կերպարան զով, որուն անունը յաւատ պիտի օրհնուի Մուսայի Հայերէն: Ապաստանը...

ները, երբ հետեւին տեսան մարտա-
նաւը, այս անգամ ալ չարտեցին ի-
րենց կարծիքները զորքը լքան ամենա-
բարձր կատարելի վրայ, Երեսնական յա-
ծանաւ տեսաւ նշանը, և հետագայում
եղերքին մօտեցաւ: Տարակոյս չկար թէ
օդանւթեան խնդրանք մըն էր: Շուտով,
բայց և բոլոր պէտք եղած նախազգու-
շութիւններով, մակոյկ մը ցամաք դըժ-
կուեցաւ: Մակոյկը չկրցաւ եղերքին մօ-
տենալ: Երբեք անոր ընդ առաջ եկան
լողալով, Հայերը բացատրեցին իրենց
վիճակը և Յորտնայի օդանւթի հայ-
ցեցին: Չէնք և ռազմական թռչող մե-
քի, ընդ, և մենք լեռը չենք թողու-
միսն: Երբ կամ մերին կամ Տաճիկնե-
րուն վերջին մարդը կանխատեսայ այս-
տեղէն, երբեք ընած ենք որ ալ անոնց
ձեռքը գերի պիտի չըլանք:

Յոսան, հաւանորմի պատգամութեամբ

Անթիւ հեռագրերը գործած էր: Նա-
ւատորմին Հրամանատար Մովսէսյանը, իս-
կոյն համարելով որոշուած անոց, ընդու-
նեց հայ պատուիրակներն և դանդաղ եր-
կարքերն հարգեցնելէ ետք՝ ապառով-
ցուց իր կատարելաւ համակրութեանը
մասին: Անթիւն առաջ, մարդկութեան
խնդիր մը կը ներկայանար—փրկել այս
հազարաւոր կանանց, տղայոց և ծերերուն
վասնդ: Երբեք որ այս լեռանց մէջ
չարիքացնց անտարակոյ պատահան մը ու-
նէր ընդդէմ թրքական բարբարոսու-
թեան: Երբեք իրական կացութեան մը
գիմար՝ Երբեք, Բաղդադի թռչող մեք-
անաւորները պահանջ ու ճնշումներու
արարածները, չէր կրնար վարանել
Անթիւն միջոցով պէտք է ազատել այս
գլխախնայները, ըսաւ: Մովսէսյանը, մեկ-
նեղէն առաջ հրաման տալով նաւապետ
... Կրնա՞նք հրամանատարը... մար-
տանաւորները գործադրել այն բոլոր միջոց-
ները որոնք այս նպատակին հասնելու
համար անհրաժեշտ էին...

Բաւարձոր ժամ ետք՝ ... Էն դատ
երեք մարտանաւեր եւս, կանաւ կենալ
... Ի հրամանին ներքեւ, կարեւոր, հի-
մա, Թուրքերու յարձակումները խորտա-
կելն և ժողովուրդը նաւերուն մէջ առ-
նելու բովանդակ ժամանակակից զին-
քանոնք վնասելու անկարող դարձնելու
էր: Թշնամոյն գերբերական մէկ արագ
ուսումնասիրութեան հետք մեր մարտա-
նաւերն իսկոյն սկսան արգելանք տալ
դանթաթիւն մը կատարել, մինչ այս
ապստամբները, խաղաղութեամբ և օգտուե-
լով թուրքերուն խուճապէն, զանազան ի-
րենց հին դերքերէն ալ հեռու կը մը-
ղէին:

Ոչ-նազմիկներու հաւ. մեկնել

Մեր թնդանթաններուն նիւթա-
կան և մանաւանդ բարդական ազդեցու-
թիւնը այնքան զննատեսիկ եղաւ որ կըր-
նայինք յարկ տուտեան համար որոշել
կրնա՞նք: Երբեք անոնք եւ ծերերուն նա-
ւատելուն դործողութեանց օգնականու-
թեանը, մինչ միւս կողմից հայ ռազմիկ-
ները պիտի չարտեցնէին, առանց ու ե
թերացումի, իրենց դրամած բոլոր դի-
քերը պահել:

Մինչև այն աստի մեր իւրա-
քանիւր մարտանաւը հրաման ստացած
էր իր ունեցած միջոցներով մէյ մէկ
լստտ պատրաստելու, որովհետեւ ծովուն
ալիքաղիւտում ոչ մէկ տեսակ նաւակի
թող կուտար մօտենալ այն պղտիկ թը-
քաւած ծովափին որ ընտրուած էր իր
նաւատարմութեամբ, ըլլալով բերանը նեղ հո-
վիտի մը որ ճիշդ երկու մասի կը բաժ-
նէր Հայոց դրամած դերքերը և այս
կերպով՝ յարաբերական ապահովութիւն
մը կը ներկայացնէր:

Միւս աստու՛ն կանուխէն մեր մա-
կոյնները ծովափերը ուղղուեցան և ժա-
մադրաւորին վրայ պատրաստ դառն
փախստականները, իւրաքանչիւր գիւղ ա-
ռանին խուճի կողման: Բայց գլխաւոր
տարբեր, ծովը այնքան արեւոյն էր այն աս-
տու՛ն որ երեք ժամ պէտք եղաւ շատ ծաւ-
տարութեամբ մեր լստները հաստա-
տելու և ցամաքին հետ զանոնք հա-
ղորդակցութեան մէջ դնելու համար:
Բայց վերջապէս յաղթանակը շնորհիւ
մեր նաւապետներուն արթնամտութեան ու
կորովին, որոնք պէտք եղած բոլոր
գործողութիւնները կատարեցին՝ վնասէն
ջուրը նետուելով: Լստները ցամաքին և
մակոյկներուն կապուած էին հաստ պա-
րաններով, առաջին անգամ՝ զանոնք ցա-
մաք կը քաշէին՝ փախստականները ա-

նոնց վրայ լեղեցիկութեամբ յիտոյ՝ կը
քաշէին զէպը 30 մէթր հեռուէն կեցած մա-
կոյնները՝ որոնք թնդանթաններէ ետք,
կ'ուղղուէին դէպի մարտանաւերը, և
այսպէս երթուղարձը կը շարունակուէր:
Երբեք անոնք և յաւելի է տեսնել
այս մարդկային ուղիղները՝ բաղդադած
կրնա՞նք ու ծերերէ՛ որոնք քանի մը
խեղճուէին: Երբեք անոնք ծերերէն, որոնք
այս միւս մասամբ պիտի ստիպ-
ուէին ճամբան ձգել: Երբ լստներուն վրայ
կ'ըլլան անոնք նախ իրարու կը փաթ-
թուին, յետոյ մեր քաշարի նաւապետ-
ներուն որոնք կը շրջանակեն ու հաստա-
տակէս կը բռնեն զիրենք՝ պաշտպա-
նելու համար կատարած ալիքներուն դէմ
որոնք անդիմաբնէն էր ցնցեն և կը թրջեն
այս գլխախնայները: Կրնա՞նք կը պատահ
ուէր, որոնք անոնք կուտան և սարսափա-
նոր կը փակչին իրենց մայրերուն, մինչ
ամենուն վրայ՝ կը քարծրանայ աղաղակը
ծովուն ալիքներուն որոնք ամէն վայր-
կեան մենայնաւոր կը փչին ծովափին
վրայ: Կը թերեւ իրենց կրնա՞նք որոնք նոր
զատակ ունեցած են, հիւանդներ, կոյրեր
և ծերերէն: Թերեւս հարկաւորման
որոնք իրենց լեռներէն դուրս ելած չեն
երեքը և ամէն մէկ քայլի կը դրամա:
Ամենքն ալ պիտի փրկուէին կարչնոյ բա-
զուկներով մեր նաւապետներուն՝ որոնք
սրտաւորը գլուխներուն վրայ կ'ուտան
վրայ զանոնք զրկած կը բռնեն դո-
րաւոր ցնցումներու չնթարկելու համար:
Ատենա-ատեն, բազմութիւնը ձեռքերով
մարդ մը կը յատկանայ՝ ձեռքը հրացան
և կուճը փամփուշտներ, կոտորողներէն
մէկն է որ վայրկեան մը խոլելով հրա-
մանը՝ ընտանիքին ճով եկած է...

— Օ՛հ, քաշ կըլլայի, պատգամ
հոգեհատարներուդ հետ և շուտով լեռ
դարձիր ուր պարտականութիւնը կը կան-
չէ քեզ...

Եւ անիկա իսկոյն կը դործադրէ
հրամանը ու կ'երթայ իրանալու իր խուճ-
քին, հետագայում պատահալով անուե-
լով դեռ կ'ընդունէ ու զաւակներուն
զորս կ'անապարհն լստներուն վրայ դնել
դէպի աղաղակութիւն ճամբայ հանելու հա-
մար:

Եւ շուրջիւ մեր նաւապետներուն կը
րովի՝ դործուեցութեան ու հակառակ
ծովին դէպի վնասէն մօտեց կոխած աստի
կրնա՞նք: մանաւանդ և ծերերուն ամ-
բողորմութիւնը նաւ նստած է, առանց ոչ
իսկ միակ արկած մը պատահելու:

Ռազմիկներու հաւ. ցնցել

Բոլոր քաշառողը այսրը որոնք
զենք բռնելու կամ օգտակար ըլլալու վի-
ճակին մէջ էին, բոլոր պատրաստակները,
դեռ լեռը կը մնային: Զրկուած ռազմա-
նիկէ՛ իրենց ճիշդին այստեղեւտե ամուլ
պիտի ըլլային: Այս պատահալով՝ որոշ-
ուեցաւ, զերեքը ալ փոխադրել, իրենց
ընտանիքներուն փոխադրութեանէն ան-
միջապէս վերջը:

Բայց հոս՝ դործողութիւնը աւելի
փախուլ կը դառնար: Իրազմիկներուն նա-
ւանը պէտք է զգուշութեամբ կատար-
ուէր, առանց աղմուկի և առանց ու ե
գանգաւորով՝ որպէս թուրքերը չնշմա-
րեն և ժամանակ չտանային ծովափը
իջնելով մեր վրայ յարձակելու:

Հետեւաբար լստերը օրը, նաւատոր-
մին պաշտպանութեան ներքեւ որ կը հը-
կէր լեռան բարձունքներուն վրայ, անմի-
ջապէս երբ հրամանը՝ արտուեցաւ: Երբեք
կան քան խուճիները մին միւսին ետե-
ւէն սկսան վար իջնել: Գիտեցի՛նք և հը-
պարտ դէմքեր պատրաստակներուն՝ ամէն
կողմէն երեւցան ծովափին վրայ: Առանց ժա-
մանակ կորստի նաւերը, անոնք խոլելու հան-
ուին կարողով նաւերը կը փոխադրուէին,
իրենց հրացաններով միասին: Բանի
մը ժամ ետ, և վերջին խուճիներն ալ
պիտի միացած ըլլային, երբ յանկարծ
ծորկե մէջէն հրացանաձողութեան մը աղ-
մուկը պայթեցաւ: Խորհեցանք թէ յարձա-
կում մը կը կատարուէր: Բայց սխալած
էինք: Թուրքերը հեռուէն պահուած կը
մնային մեր նաւերուն սարսափէն: Հայ
ապստամբներուն ժամանակն էր,
իրենց դրոշմակներուն հետ մէկտեղ, որ
յոսով բերեւ էր այս բոլորովին ինքնա-
բեր ցոյցը իրենց հաւատարմիւ և անձ-
նուէր դէմքերներուն կողմէ: Եւ իրօք
զմայիլէր իր այս յաղթական բայց նո-
րէն դրամալ զինուորներուն պատկերը,
որոնք հարկաւորուած կը ձգէին իրենց
վնասները ուր երբեք չէին մեռ-

նիլ զան թէ անձնատուր ըլլալ և ուր
շարունակ յիտու՛ն օր դիմադրեւ էին ի-
րենցմէ տանապաշտով աւելի բարձրաթիւ
թշնամիի մը...

Մեկնելէ առաջ, անոնք անագին խա-
րոյկ մը շինեցին բոլոր այն օգտակար
ստարկաներէն որոնք չէին կրնար հե-
տերին անել: Կրնա՞նք ներքեւ սպան-
նուեցան՝ հրացաններով ու զանակնե-
րով: Մաս մըն ալ խաղաղներուն ճովը
կապուեցաւ: Պէտք էր ոչինչ թողուլ
թուրքերուն ձեռքը...

Երբ վերջին նաւակը բացուեցաւ և
զերքէն, երբ երեկոյն, փախստական
ներով լեռուն մարտանաւերը բացուե-
ցան ծովուն մէջ, պահ մը առաջուան ո-
գեւորակ ծովափը, զոր «Փրկութեան ա-
փուշը» կը կոչէին փախստականները,
այլուս գոյութիւն չուէր: Մուսի հսկայ
ամպ մը կ'սքողէր մեր հորիզոնը: Երբ
և միանգամայն տիւր ողջակէզներէ էին
ընծայուած նախախնամութեան և Աղա-
ստութեան: Դեռ քանի մը լստը անա-
ստեանք կը շնորհային հոս անշուշտ, բո-
ցավառ ցախներուն առջև...

ՏՐՈՒՆ ԹԵՐԻՆԵՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ

«ՓԱՄԱՆ ԻՆՏԵՍ»

(Ելակամքի մէջ պատկեր մը)

Ճիւղերի, բաղնիք, անդակներ
մօտ, մէկը փախել է գետին և արտաձայ-
ն և յոգնած՝ յուսահատական մի մօտոտ
աղաղակ է արձակում:

— Ես իմա՛լ էնեմ, իմա՛լ էնեմ, ի-
մա՛լ էնեմ...

Առանց նայելու, միայն լսելով կա-
րելի է ճանաչել այդ յուսահատական ձե-
շը արձակողին:

— Ի՛նչ չարչարանքով քեզի բերե-
ցի, լստ...

Առանց են դալիս և անցնում դը-
նում թշուառ որդիկոյն մոռնին մօ-
տով: Նա իր յոյսն է կտրել և անելիքն
է մոռցնում:

Մօտենում է ծառան, կանգնում է
գետնատարած թշուառ մօտ, բայց է ա-
նում երեսը, տեսնում է աչքերը:

— Վեր կաց, մէ՛րս, հիմա է պէտք
բանի համար լստ կը լինեն... մոռնի է՛
մոռնի: Վեր կաց, տար ներս, էնտեղ կը
հորեն... (Թաղկալ)

Պէտք էր տանել վանքի ներքը և մի
քանաչափ դանդաղ, որ կարող կատարէր
և հողով ծածկել: Կինը շատ անգոր էր իր
որդուն վերցնելու համար: Մոռնին վերցը-
նում է գետինը, օգնում է մօրը ոտքի
կանգնելու և տանում է վանքի բակը,
«Գաղթականների շտաբ» դառն մօտ նըս-
տեցնում, ապա վերադառնում է իր տեղը:
Թշուառ մայրը նորից ընդառնալու
թիւններ է արձակում, մօտիկ կանգնած
ներքը նայում են նրան, լսում ու անխօս
դարձնում են իրանց երեսը: Օգնել անկա-
րող են: Մի երկու քաղթական կին մօտե-
նում են թշուառին և միմիկարական
խօսքեր ասում, հարց ու փոքր անուշ-
անուշ է մի քանի մայր, կանանցից
մէկը գիմում է նրան:

— Չէ՛, չէ՛, ես չեմ կարող, ես դաղ-
թական տէրտէր եմ, մեղի իրաւունք չը
կայ:

— Տէր-տէր, երեխան մոռնի է,
հարկ տուտեանում է՝ մայրը:

— Այ՛ն իմա՛ն, ինքը կենդանի մե-
ռն է երեխան համար է պիտի մոռնի, իրա
համար չէ մոռնում, — փնինթում է
տէրտէրը և թողնում հեռանում:

Մայրը շարունակում է սրտամօր-
մօք նուազում հառաչանքներով դիմել
շրջապատի մարդկանց, որ օգնեն՝ որդուն
«վերցնեն»...

Երկար ժամեր են անցնում: Թշուառ
մայրը ուժասպառ ննջում է՝ որդու գիւ-
կը գրկած... Գալիս է եղբայրուհի, բար-
կանում է դաղթականների վրայ, դարձե-
ցնում է կնոջ, ուղարկում է ծառային
քանաչափ ետեւից:

Ի՛նչ յետոյ դիմել հորում են Գա-
լիսէն: Գալիսէն մօտ, իսկ մայրը նուա-
ղած՝ զլուրը դնում է մի գերեզմանաքա-
րի և փակում է աչքերը՝ այլեւս ներքեւ
չը բանալու համար:

Նա օրերով հաց չէր կրել և սովա-
մա՛ր կուլ:

Կնոջը թաղեցին միւս տաւառը, մի
խումբ դիակներէ հետ:

(Մեակ) Գ. ՉԹԵՆՏ

ԻՏԵՎԻՆ ՆԱԽԱԿ

—

Հեռո՛ւն, ծիւղն ծովուն կապող խա-
ղայ, աղուորիկ նաւակ մը կը նշմար-
ուի, որ գեղանի յաւերժանքի մը
պշտանքն ու նաղանքն ունի:

Անոր վերեւ Յոյսն իր ծիւղանն է
հիւսեր:

Եւ կամքին հզօր շուռնը կը քշէ
զայն գէպի լուսալուս փեր:

...

Երազի աշխարհին մէջ — անդուգա-
կա՛ն վայր — անտուր ցնծութիւն մը
կայ հիմայ, կ'ըսեն:

Երջանկութեան չընաղ ոգին, Ան-
մահութեան փառանքի տալարանին պա-
տիւնէն՝ փրկեն նուիրումը դրա-
տանքներ կը նետէ վարը, խախտանքի
բուրաստանին արծաթալայտ շատրուան
ներուն շուրջը պարզ պարմանի պարկի-
ներու գլխուն:

Մարտիկի անտառակին եղբի աղ-
բերին առջևը, ծաղկաղաղ շունչի մը
տակ, Աստուծոյ նստած իր թաց վարսերը
կը յարգալէ:

Եւ ծովափին հրաշաղիւ ընծանդ-
ները՝ դալիքով ու դալիքներով կը սպա-
սեն մէկու, որ Տառապանքի Աշխար-
հէն պիտի դալ:

Կարապետ, որոնք կաթնաթոյր
շուշաններու պատրանք կուտան ամէն
աչքի, յալիշաղաւած՝ նաւակին ոսկի
ղեկին կառած մարդը կը դիտեն:

Հէ՛ք մարդ, կ'երթալէ...

Եւ իր մեղու՛ մեղեդին կը խախտէ
ներգաշնակ երգը ալիքներուն:

«Մահէ՛, նաւակ, ու սուր գիւս այն
տա՛ր աշխարհ, ուր իտերուն ժանիքնե-
րէն նեկտար կը ծորի, դառնեցող գայի-
րուն կաթով կը սնանին, և Սէրը Ան-
մահութեան արգանդէն կը ծնի:

«Թո՛ղ աստուծոյ ցուկը պատուէ լա-
ղուաթ մակերեսովը անդունդին, փող-
փողուն կուտի թուէ՛ր առանքները թրթռա-
նով, ու դու՛ն թուէ՛ր, որպէս զի վաղն
իսկ հանգիստ գիւղ գիւղը հասնիք:

«Տա՛ր, նաւակ, այս աշխարհի կեղ-
ծիքն ու չարքէն ազատէ՛ զիս ա՛լ...»
Ու նաւակը կը սուրայ յար գէպի
ծիւղան ծովուն ծիւղը ճիւղանի, ուրկէ
անդին աշխարհ մը կայ հոգեհմայ:

Մուսա Լեւ, 8 Սեպտ. 915

Մ. ՏԵՐ ԴԱՍԵՆԱՆ

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ

ԲՈՐ-ՍՍՅՈՒՄԻ ՄԷՉ

(Սկիզբի մը բնութագրութիւն)

Զարեհաբքի

Տեղական օտար ընտանիքներու օ-
ժանդակութեան ամէն կնքով զննա-
տելի դործը աւելի մղում անելու սկսաւ:
Բազմաթիւ ընտանիք դառին տիկիներուն
ու օրիորդները ամէն օր կուգան աշխա-
տելու, տեղաւայ Մամախուճի ժրջան
անդամահիններու կողմէն, բայց կը վախ-
նամ որ, եթէ՛ հազուադէպ և ուրիշ
նաւերներու ուղարկումները չլստանան,
այս աղին տիկիներն ու օրիորդները
շատ քան մը պիտի չգտնեն ընելիք: Հայ
տիկիներն ու օրիորդներ, ձեր հոս գա-
լէն և այդ կերպով ձեր բերելիք աշխա-
տութեան բաժնէն յոյսերնիս կարե-
ցինք, բայց գոնէ փողոցէ փողոց, տունէ
տուն ինկէք և ձեր կարողութեան բարձ-

(*) Բօր-Սսիի կիլիկիցի փախսական-
ներն մեկնէ՛ ու կը դիմէ մեզ այս արձակ
ֆերուածը գոր գրած է եղիւր Մուսա Լեւան
վրայ, այն պատճառով որ ամբողջ ժողովուրդը
անմիւս անկողութեամբ կ'ապաստէ մարա-
նաւեր փոխադրելու...

Մեծ ճիւղում աւելի զարմանք ու-
նիմք այս փախսական հանդիպ՝ զոր կը հրա-
սարակենք ցոյց տալու համար թէ ինչպէս
կրնայ եղիւր զերմանցի արտեսածին ծա-
ղիկ մընալ բուսիլ լեռան վրայ, եւ փողոցի
ծուխին մէջ... Բարեբախտաբար կ'ըլլանմիւս
թէ անոնք հեղինակի, քննարկ չափ և աւելի
հրացանով ալ հարստորեն գործածած է
Մուսա Լեւան վրայ, եւ ասիկա իր լուա-
ղայն պատմականն է...

Մ. Խ.

րազդէն չափովը հազուադէպ, նամանա-
ւանդ կրնա՞նք և աղիլիներու մասնա-
ւորապէս ճերմակեղէն հաւաքեցէք ու
հակերով ու անտուկներով լազարէթի
ու խառնուրդին փութացուցէք: Այս կեր-
պով միայն, ի տես օտարներու ցոյց
տուած համակրանքին ու եռանդին՝ մեր
շատազուճած դէմքերը պիտի կրնան ի-
րենց ընական երեսովը վերստանալ:

— Բնագին վերադարձիս, պաշտով
կը գտնուի Գալիքէն Տեղաւոր Մարտան
և Գալիքէն՝ Գալի, Գալիքէն, ու Գ. Թոր-
գոմ Գալիքէն: Կարմիր խաչի վար-
չութեան դործադիր անդամներն են
այսինքն շատ յուսալից կը թուի կեն-
թաղեր որ անպատեհառ որոշ կարգադ-
րութիւններ պիտի ըլլան այս անգամ:

— Հիւանդութեանց թիւը այս կամ
այն պատճառով զգալի բարձրացում մը
կը ցուցնէ օրէ օր: Ուսուցիչներն չափ կեն-
սական է նաեւ ասոնց հազնիքները ու
ծածկուելիքի պարագան: Իսկական թիւով

